

ТЕРИТОРІАЛЬНІ СПОРИ МІЖ ДЕРЖАВАМИ: ПОНЯТТЯ ТА КОНКУРЕНЦІЯ ЮРИСДИКЦІЙ

Анастасія Юрїївна ПАЛАМАРЧУК,

*Національний університет
«Одеська морська академія»*

Міжнародні суперечки, як існували раніше, так що виникають на сьогоднішній день, відрізняються одного від одного складністю, значущістю для світової спільноти і предметним різноманітністю. Беручи за критерій для класифікації предмет спору, можна виділити особливу категорію - територіальні суперечки, предметом яких виступає право, пов'язане з встановленням правового режиму і приналежності території.

Сучасна міжнародна політична ситуація підтверджує актуальність вивчення, аналізу та пошук ефективних шляхів врегулювання територіальних спорів між державами. В нашій розвідці було використано праці Р. В. Алямкина, Н. Єрпильової та М. Клевченкової, А. С. Орлова, Н. Севостьянової та Н. Шебанової, які в рамках власних дослідницьких інтересів досліджували обрану проблему.

Територія як об'єкт спору має величезне значення для держави: поряд з населенням вона є матеріальною основою його існування, визначаючи перспективи економічного і політичного рівня розвитку. Сучасна держава не сприймається інакше, як в межах чітко обмеженого простору.

Під територією в доктрині та практиці міжнародного права розуміються різні простори земної кулі, що включають його сухопутну і водну поверхні, надра, повітряний й космічний простір і небесні тіла [6, с. 352-353].

Н. Севостьянова слушно резюмувала, що територіальний спір між державами підіймає питання юридичної приналежності певної території до однієї з держав, що є сторонами такого спору. Територіальні спори підвищують вірогідність переростання погрози застосування сили у її безпосередню демонстрацію, а також застосування сили у війну [5, с. 119]. Сучасне міжнародне право з точки зору правового режиму дозволяє розділити територію на три види: державна територія, простору з міжнародним режимом, простору зі змішаним правовим режимом. Делімація територій з віднесенням їх до тієї чи іншої категорії відповідно змінює їх правовий статус. У свою чергу, розмежування державних територій і територій зі змішаним режимом, в результаті якого відбувається їх віднесення до тих чи інших держав, є для останніх одним з найважливіших питань [6, с. 352-353].

Поняття територіального спору є дискусійним, але можна зробити висновок про те, що це форма чітко сформульованих розбіжностей між сторонами (двома або більше) щодо предмету спору: існування і застосування норми про кордон або питання про суверенітет над певною територією. Нестійкість і мінливість позицій сторін, відсутність єдності

поглядів щодо об'єкта і предмета спору, вказують на відсутність територіальної суперечки. Основним суб'єктом територіальних суперечок виступає держава. Об'єктом суперечки є територія [1, с. 168-169; 4].

Механізм вирішення територіального спору становить сукупність дій його учасників, що відповідає певній юридичній процедурі і спрямований на врегулювання територіальних розбіжностей (форма врегулювання спору в широкому сенсі). Характерні особливості процедури мають договірні і судові форми [2], є найбільш поширеними формами вирішення територіальних спорів і більш прийнятними, ніж вирішення за допомогою застосування збройних сил та військової техніки.

Визнаною та на сьогодні найбільш ефективною інституцією у вирішенні територіальних спорів є Міжнародний Суд ООН. Зокрема, одним із перших територіальних спорів, який розглядав Міжнародний Суд, була справа про суверенітет над певними прикордонними ділянками між Бельгією та Нідерландами. Суд в своєму рішенні спирався на положення Конвенції про кордони (The Boundary Convention) від 08 серпня 1843 р. Беручи до уваги, що між сторонами було укладено угоду про визначення статусу спірних ділянок, Суд відхилив претензії Нідерландів, базуючись на здійсненні ефективного контролю. Королівство Нідерланди відстоювало позицію, згідно з якою на основі тривалого здійснення суверенітету над спірними ділянками воно набуло права встановити постійний суверенітет над ними. Суд визнав, що вклюдчення зазначених ділянок до території Нідерландів мало протиправний характер, а контроль, який Нідерланди здійснювали щодо цих ділянок, не є достатньою підставою для припинення зобов'язань, які випливають з Конвенції 1843 р. [3, с. 172].

Зазвичай конфлікти юрисдикцій вирішуються за допомогою правил про міжнародну підсудність. У теорії міжнародного цивільного процесу під міжнародною підсудністю розуміється компетенція судів у цивільних справах з іноземним елементом. Єдиного принципу визначення міжнародної підсудності не існує, проте діючі в даний час багатосторонні і двосторонні міжнародні договори нерідко містять правила про міжнародну підсудності, що дозволяють визначати суд, компетентний розглядати спори в сфері, регульованої відповідним міжнародним договором. Такі правила дозволяють уникнути конфлікту юрисдикцій, або, інакше кажучи, «зіткнення» процесуальних законів двох і більше держав, компетентних в силу норм внутрішнього законодавства вирішити виниклу суперечку.

В контексті судової форми вирішення спорів, одним із часто застосовуваних є принцип «мовчазної згоди», який пов'язаний з концепцією естоппелю як позбавлення права заперечувати. Концепція естоппелю стосовно розмежування територій полягає в тому, що держава не повинна заперечувати вже визнаний факт щодо певної території. У Міжнародному Суді естоппель вперше обговорювалася в справі компанії «Барселона Трекшн» (Бельгія проти Іспанії). Також обмежувальна концепція естоппель отримала суттєве підкріплення у справі про

континентальний шельф Північного моря (ФРН проти Данії та Нідерландів) [3].

У теорії міжнародного цивільного процесу розрізняють «позитивний конфлікт юрисдикції» – коли процесуальні норми двох і більше держав дозволяють розглянути спір, що виник відносно одного і того ж справи, і «негативний конфлікт юрисдикції» – коли процесуальні норми двох і більше держав відмовляють в можливості розгляду спору по одному і тій же справі. Як позитивний, так і негативний конфлікти юрисдикцій вносять дисбаланс у сферу міжнародно-правових відносин і держави мають вчиняти заходи щодо уникнення таких конфліктів юрисдикцій. Деякі держави задля цього виключають певні види спорів з національної юрисдикції на користь юрисдикції певної міжнародної судової установи [7].

Актуальним на сьогодні питанням залишається конфлікт юрисдикцій, а особливо співвідношення таких категорій як обмеження юрисдикцій і розмежування юрисдикцій. Розмежування юрисдикцій має безпосереднє відношення до проблеми усунення конфлікту юрисдикцій в міжнародному процесі. Безсумнівно, що критерієм для виділення двох вищезгаданих категорій виступає мета, яку переслідує законодавець при формулюванні відповідних правил. Мета обмеження юрисдикції у встановленні свого роду міжнародно-правового бар'єру на шляху до можливого розширення юрисдикції. Обмеження адресовані кожній державі окремо або декільком державам на підставі укладеного між ними договору. Обмеження позначають конкретній державі, до яких меж вона може розширити свою юрисдикцію, і встановлюються шляхом узгодження волевиявлення держав [2, с. 359]. Класичним прикладом обмеження юрисдикції держави виступають дипломатичні привілеї та імунітети.

Мета розмежування юрисдикції абсолютно інша і полягає в тому, щоб усунути ситуації суміщення або перекриття юрисдикцій різних держав. Потреба в такому розмежуванні з'являється тоді, коли кілька держав на рівних підставах можуть претендувати на встановлення і здійснення своєї юрисдикції щодо певних осіб, об'єктів і видів діяльності, не виходячи за межі, які визначаються міжнародним правом [2, с. 359].

Отже, в наші дні вирішення територіальних спорів є актуальною потребою часу. Хоча здебільшого такі суперечки вирішуються на основі договірними та судовими способами, все ж існує необхідність подальших пошуків ефективних механізмів вирішення таких спорів, задля уникнення відкритого військового конфлікту.

Список використаних джерел:

1. Алямкін Р. В. Практика міжнародного суду ООН щодо вирішення міжнародних територіальних спорів. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2010. № 4. С. 168–176.
2. Ерпылева Н. Ю., Клевченкова М. Н. Унифікація норм о международной судебной юрисдикции в международном

процессуальном праве. *Международное право и международные организации*. 2013. № 3. С. 343 – 378.

3. Концепция эстоппеля в международном праве. URL: <http://interlaws.ru/koncepcija-jestoppelja-v-mezhdunarodnom-prave/>

4. Орлов А. С. Международные территориальные споры: соотношение договорной и судебной форм урегулирования: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.10. Екатеринбург, 2009. URL: <https://www.dissercat.com/content/mezhdunarodnye-territorialnye-spory-sootnoshenie-dogovornoj-i-sudebnoj-form-uregulirovaniya> (дата звернення: 01.12.2019).

5. Севостьянова Н. До питання про сутність територіальних спорів та їх видів. *Підприємництво, господарство і права*. 2016. №5. С. 119-122.

6. Тимченко Л. Д., Кононенко В. П. Міжнародне право: Підручн. К.: Знання, 2012. 631 с.

7. Шебанова Н. А. Конфликт юрисдикцій: причины и следствие. URL: <https://www.lawmix.ru/comm/4823> (дата звернення: 01.12.2019).